

Trær i Norge: EINER

Brisk, bresk, bruse, brakje, sprakje, ene, eine og ein er lokale navn på den velkjente eineren. Knappt noen annen plante er brukt til så mye; alt fra krydder i mat og brennevin til medisin og trevirke.

Sypressfamilien

Einer (*Juniperus communis*) er et bartre i sypressfamilien. Dette er den eneste arten i familien som opprinnelig vokser vilt i Norge. Tuja og sypress tilhører andre slekter i samme familie, og disse plantes som prydrær.

Einerens kjennetegn

Einer har harde og stikkende nåler som sitter tre og tre sammen i en krans. Nålene har et blåhvitt bånd med spalteåpninger på oversiden av bladene. Einer er vanligvis særbu; de små og lite iøynefallende hann- og hunnblomstene sitter oftest på hver sine planter. Den høyeste eineren vi kjenner til i Norge er 17 meter. Einer vokser sakte og kan bli svært gammel. Trær på rundt 1000 år er kjent.

Hannblomster hos einer.

To underarter. På fjellet er einer oftest krypende busker. Disse tilhører underarten fjelleiner (ssp. *alpina*) med bredere og mindre spisse nåler. I lavlandet blir einer mer opprett i veksten. Disse har smalere og spissere nåler og tilhører underarten vanlig einer (ssp. *communis*). Stripen med spalteåpninger er mye bredere hos fjelleiner enn hos vanlig einer.

Einebæret er egentlig en konge med oppsvulmede og saftige kongleskjell. Disse fuglespredte bærkonglene bruker to år på å bli modne. Det første året er de grønne og litt blådoggete. Det neste året blir de blåsvarte.

Nye ord

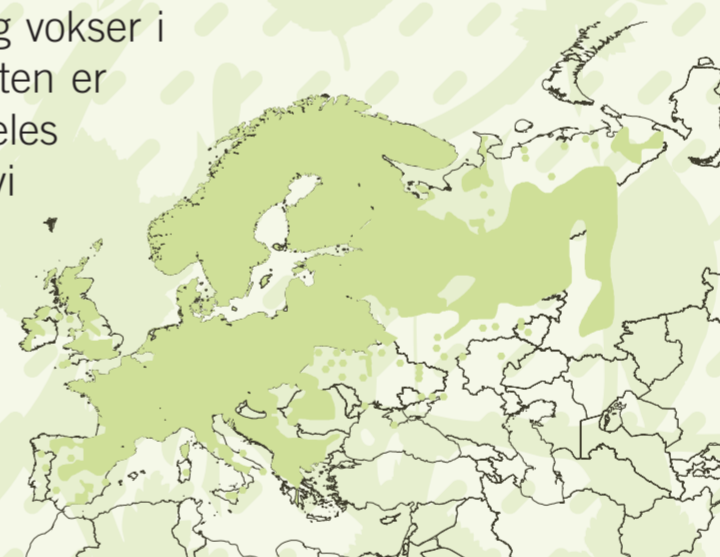
Spalteåpningene på blad- eller nåleoverflaten hos planter åpnes og lukkes etter behov. Gjennom spalteåpningene tar planten opp karbondioksid fra lufta mens vann og oksygen skilles ut.

Einer er et typisk og vakkert innslag i kulturlandskapet.

Utbredelse

Einer er verdens mest utbredte bartre og vokser i Europa, Nord-Asia og Nord-Amerika. Arten er svært variabel og tilpasningsdyktig og deles inn i mange underarter. I Norge finner vi einer over hele landet. Vanlig einer vokser opp til skoggrensa, mens fjelleiner er vanlig i fjellet og ned til kysten i Nord-Norge. Einer stiller ikke store krav til voksested, men den trenger god lystilgang og vokser ofte på tørre steder.

Utbredelse for einer.

Genetisk variasjon og genetiske ressurser

Arv og miljø avgjør hvilke egenskaper planter og dyr har. Hva som arves er bestemt av genene som ligger i DNAet.

Genetisk variasjon er forskjeller i DNA/gener mellom individer og/eller populasjoner og er en forutsetning både for evolusjon og for foredling og utvikling av nye sorter og raser. Genetisk variasjon er en viktig del av det biologiske mangfoldet.

Genetiske ressurser kan defineres som biologisk materiale med genetisk variasjon eller genetiske egenskaper som kan ha betydning for utvikling og målrettet bruk. Frø, planter og sperm er eksempler på genetiske ressurser.

Genressurssenteret ønsker i denne plakaterien å formidle kunnskap om de forskjellige treslagene i Norge, hva de brukes til og hvilken rolle de spiller som genetiske ressurser.

Visste du at?

Treak er et særnorsk produkt kokt på einebær, vann, fløte og sukker, også kalt einebærkaramell. Dette ble først og fremst brukt som godteri. En flytende variant av treak ble brukt blant annet som hostesaft.

Foto: Stein Hage, NRK

Bruk av einer

Einer er trolig den planten i Norge som har vært brukt til flest ulike formål. Bær, bar, trevirke og bark har gitt medisin, mat og ulike bruksgjenstander.

Medisin. Einer har en historie som medisinplante som går tilbake til før vår tidsregning. Den har vært brukt til behandling av blant annet forkjølelse, astma, revmatisme og kikkhoste.

Krydder og eterisk olje. Einebær er et viktig krydder i kjøttretter og viltsaus og i brennevin som sjenever og gin. Einerlåg, et vandig uttrekk av bær eller bar, ble tilsatt øl under bryggingen for å øke holdbarheten. Einerved og -bar er brukt til røyking av kjøtt og fisk. Einer inneholder eteriske oljer og brukes både som luffrisiker og i aromaterapi.

Einervirke har god holdbarhet i kontakt med jord og ble derfor brukt som hesjestaur og gjerdestolper. Virket er tett, hardt og seigt og egner seg til dreining og treskjæring. Einer ble brukt til mindre redskaper som tenner på river og kjøkkenredskap og dessuten til brensel.

Variasjon i vokseformer

Einer kan være lavtvoksende og krypende busker eller høyreiste, søyleformede trær. Vokseformen er dels bestemt av genene og dels av miljøforholdene på stedet.

Foto: Svein Grønwald

Genetisk bestemte vokseformer. Mange av einerens vokseformer beholdes uavhengig av miljøforholdene de dyrkes under. I slike tilfeller er formen bestemt av genene. Ulike vokseformer ble samlet inn på midten av 60-tallet og dyrkes i kultur på Ås. Flere av disse er viktige genetiske ressurser og selges som pryddplanter med sortnavn fra norske folkeeventyr, for eksempel 'Oskeladden'.

Undersøk selv!

Se etter en einerbusk med bærkongler. Ser du hvor de tre kongleskjellene har vokst sammen? Hvor gamle tror du bærkonglene er? Finn oppskrifter som bruker einebær som krydder!